

nijvertijd



Al weer een nieuwe Nijvertijd. Ditmaal is een van onze iconen Ten Zijthoff aan de beurt. En dan niet alleen het pand maar ook het bedrijf. Bedrijven als Ten Zijthoff passen goed in het DNA van Deventer als industriestad in een agrarische omgeving. In Ten Zijthoff is de ontwikkeling zichtbaar van molenmakerij naar machinefabriek voor de agrarische sector. En van DAVO-haarden (de vorige Nijvertijd) springen we over naar de DAVO-brouwerij die nu in het linkerdeel van het pand van Ten Zijthoff zit.

Voor de SIED is het Ten Zijthoffpand, dat door velen nog het Automuseum wordt genoemd, zeer belangrijk in de discussie over de cultuurhistorische waarden in het Sluiskwartier. We hebben in 2010 een bouw- en cultuurhistorische waarde-bepaling laten opmaken door Adviesbureau Bouwwerk en we hebben I'M Architecten een herbestemmingsonderzoek laten doen in december 2013. Beide rapporten hebben de beoogde uitwerking gehad op het denken over de toekomst van het complex. Het is niet alleen het oudste pand in het gebied maar de ligging aan de nu verdwenen haven en de sluis van het Overijssels Kanaal maken onderdeel uit van het verhaal. Als de Oude Haven ooit terugkomt ligt het pand

direct aan de haven. Zelfs in de in onze ogen rigoureuze plannen van Jo Coenen uit 2012 voor het Sluiskwartier kreeg het linkergedeelte van het complex de status: behouden. Onze inspanningen voor behoud van het complex hebben resultaat gehad. Voor de deskundigen en de fijnproevers was weliswaar het rechtergedeelte het meest waardevol maar de uitstraling van het linkerdeel sprak Coenen en later het gemeentebestuur blijkbaar meer aan. Het lag ook minder in de weg voor andere nieuwe ontwikkelingen. De eerste stap was toen gezet voor behoud. Het gemeentebestuur van Deventer wil in ieder geval het complex behouden en ziet het als een parel voor het Sluiskwartier.

Nu de achterkanten gesloopt zijn is er veel ruimte om het complex gekomen en komt het veel beter tot zijn recht. In de verdere ontwikkeling van het Sluiskwartier – er wordt nu aan scenario's gewerkt voor de toekomst ervan waarover de gemeenteraad begin 2017 een besluit neemt – is dit complex een blijvende parel en een goed voorbeeld van herbestemming.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier.
Eric Giesbers
Voorzitter SIED

37

JAARGANG 19 | DEC. 2016

De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer is opgericht in 1995. Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat Bathmen, Deventer, Diepenveen, Olst, Twello, Voorst en Wijhe. Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van ons werk. Wij organiseren excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven advies over hergebruik van industrieel erfgoed. Natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek. Voor meer informatie: bel (0570) 615838 of mail info@sied.nl. U kunt ook onze internetsite bezoeken: www.sied.nl

TEN ZIJTHOFF

'Een molenmaker aan de Deventer haven'



Het bedrijf van molenmaker Ten Zijthoff, de latere machinefabriek heeft meer dan een eeuw aan de Sluisstraat gestaan. Bijna weggevaagd, is het nu nog het enige gebouw in de Raambuurt met een zo lange geschiedenis. De bouwgeschiedenis is door archiefonderzoek duidelijk, maar de bedrijfs-geschiedenis, vooral die in de 19e eeuw en de ontwikkelingen eind vorige eeuw, toen de bedrij-ven vertrokken, is dat niet.



Het prille bedrijfssterrein, omstreeks 1880-1884

Het molenmakersgeslacht Ten Zijthoff komt van oorsprong uit (de omgeving van) Goor en Delden. Al in 1811 komt meester molenmaker Jan Ten Zijthoff, geboren in Goor, via Zaandam, waar hij het vak waarschijnlijk heeft geleerd, naar Deventer en vestigt zich in de Polstraat. In de jaren dertig vinden we hem terug aan het Pothoofd, toen ook "De Werken" genoemd, want de vestingwerken lagen er nog. In de buurt van de huidige Schippersflat heeft hij een huis, een werkplaats en pakhuis: een molenmakerij, waarmee hij in de jaren die volgen een goede reputatie opbouwt in de stad.

Naar de Sluisstraat

In het stichtingsjaar van de Firma F(rederik) ten Zijthoff 1878, koopt zoon Jan van C.J.F. Thijssen de failliete 'kuiphoutzagerij en



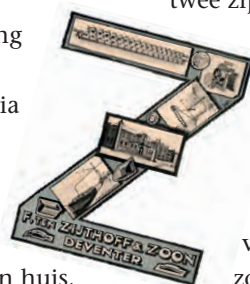
scheepstimmer-werf aan de haven'. Uit het voor-gaande blijkt overigens, dat het (later) door de firma gehanteerde stichtingsjaar 1787 onwaar-schijnlijk is.

Opmerkelijk is dat Ten Zijthoff al in 1871 ,wanneer hij nog aan het Pothoofd zit, samen met firma Ten Hoopen een pakhuis laat bouwen aan Bokkingshang 3, dat nog al-tijd bestaat. Het in 1881 links daarvan opge-trokken pakhuis gaat begin 1944 verloren, maar wordt in 1951 herbouwd.

Rondom Ten Zijthoffs nieuwe fabriek aan de overkant van de toenmalige haven, aan wat later de Sluisstraat gaat heten, is in de loop van de tijd alles veranderd, niet in de laatste plaats de fabriek zelf. De vestinggracht naast het terrein vormt men in 1858 om tot de laatste sluis van het Overijssels kanaal, die in de haven uitmondt. Het bedrijf ligt dan aan twee zijden aan het water, als het ware op

een schiereiland, tot na de oorlog al het water verdwijnt: de haven wordt gedempt en de sluis achter de fabriek afgebroken.

Achter de nu witte gevel gaat de nieuwe molenmakerij van start. Twee voorbeelden: in 1887 koopt men de zowat nieuwe oliemolen De Jonge (uit 1871!) in Leeuwarden aan, demonteert en verscheept hem naar Marle, dat aan de overkant van de IJssel gelegen, bij Wijhe hoorde. De molen verrijst daar weer als koren-molen De Vlijt. In 1890 bouwt Ten Zijthoff koren-molen De Hegeman in Dijkerhoek, een



IJzerdraaijerij. 1907



Houtbewerking. 1907



Smederij. 1907



Rechts pakhuis Ten Hoopen en Ten Zijthoff uit 1871.
Links het in 1951 herbouwde

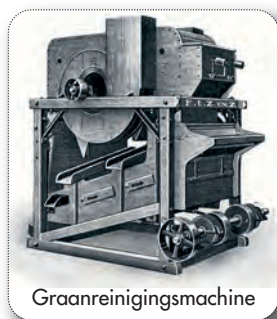
buurtschap bij Holten. Het zou een poldermolen uit Zuid-Holland van verder onduidelijke herkomst zijn geweest, die -gedemonteerd- per schip en vanaf Deventer met paard en wagen is aangevoerd. Deze molens bestaan beide nog altijd.

Dat de firma al geruime tijd in Deventer actief is en zich verbreedt, blijkt niet alleen uit haar betrokkenheid bij de aanleg van het Rijsterborgerpark in 1888/1889, maar ook die bij de herbouw van de in 1888 afgebrande meelfabriek van Noury en van der Lande. Wanneer in de jaren tachtig Jan ten Zijthoff wethouder van Deventer wordt, komt de leiding in handen van Hendrik Bloemendal, 'handelend namens de firma F. ten Zijthoff'. Hoewel vader Frederik al in 1869 is overleden, blijft deze firmanaam gewoon bestaan. Hendrik Bloemendal was een bekend figuur in Deventer. Zo was hij van 1901 tot 1919 raadslid voor de Volkspartij. Bij zijn overlijden in november 1932 herdenkt het Deventer Dagblad hem in een necrologie als de man die de firma Ten Zijthoff & Zn tot grote bloei bracht.

Geleidelijk breidt men het fabrieksgebouw uit en verandert de indeling steeds opnieuw. Vermoedelijk doet Ten Zijthoff dat vrijwel al-



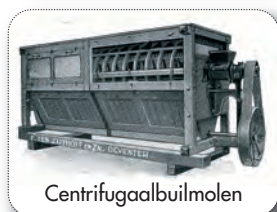
Watervijzel, 1m68 diam. aan de Welle. Cat. 1932.



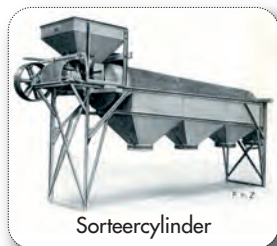
Graanreinigingsmachine



Kleine gewone Builmolen



Centrifugaalbuilmolen



Sortercylinder



Ijzeren riemschijf

DE ZEEFMACHINE

Dit typische product van de fa F. Ten Zijthoff is nu ongeveer een eeuw oud, men noemt het ook wel graanreinigingsmachine, graanzeef of aspirateur. Hij is afkomstig uit de fabriek van Weijers in de Bergpoortstraat. Door bemiddeling van de werkgroep Collectie van de SIED is de machine nu onderdeel van het landbouwmuseum 'De Laarman' te Luttenberg, waar de vrijwilligers er zelfs in zijn geslaagd hem weer draaiende te krijgen.



Een deskundige van het museum geeft uitleg: 'Deze machine heeft als werking de granen na te zeven, wat inhoudt de zaden zodanig te zeven, dat de zaden die er niet in thuis horen om er brood van te bakken, b.v. klaverzaad, eruit gezeefd wordt (opschonen). Tevens worden de resten van kaf e.d. eruit geblazen'.

lemaal in eigen beheer. In 1884 vindt een verbouwing plaats waarvan de balklaag, de kapconstructie en de kolommen op de begane grond als oudste nog bestaande onderdelen te zien zijn. Naast de molenmakerswerkplaats is er ook een smederij, een klein kantoor en een bescheiden woonhuis. Een stoommachine drijft de verschillende apparaten aan.

In 1906 komt een woonhuis met pakhuis tot stand op Sluisstraat 8-10.

Van hout naar (giet)ijzer

Een belangrijke uitbreiding komt in 1916 tot stand: aan de Oostkant verschijnt een grote hal met schoonmetselwerk en kenmerkende gietijzeren ramen. Tussen oud- en nieuwbouw komt een kantoor.

In deze jaren maakt het bedrijf de overgang van het maken van molens naar modern aangedreven machines voor het verwerken van landbouwproducten. Een catalogus uit die tijd rept van 'werktuigen, onderdelen van



Machinefabriek Bloemendal. Na 1957. Links het gedeelde kantoor, rechts de (afgebroken) villa

gereedschappen voor malerijen, meel-, olie- en andere fabrieken enz'. Terwijl de firma dan nog veel hout in de machines verwerkt, zal het accent uiteindelijk vrijwel helemaal op de productie van (giet)ijzeren machines komen te liggen.

Een erfeniskwestie

Ten gevolge van oorlogsschade is de voorgevel van het oudste gebouw helemaal opnieuw opgetrokken in witgeschilderde baksteen. Een sluitsteen '1884-1945' herinnert daar nog aan. In 1949 herbouwt men ook het woonhuis, een vrijstaande villa, rechts van de fabriek.

In 1954 overlijdt medefirmant Jan Bloemendal. Het lukt niet om tot overeenstemming te komen over de erfenis: het bedrijf wordt in 1957 gesplitst. Mr J. A. Heemstra (zijn vrouw is een dochter van Jan) en J.P. van der Horst Bruin zetten in de linkerhelft van het gebouw het bedrijf voort onder de naam Heemhorst. Zij leggen zich toe op 'inrichtingen voor malerijen en veevoederfabrieken'. Het rechterdeel van het gebouw gaat verder als 'Bloemendal'.

Beide bedrijven moeten dus uitbreiden. Heemhorst bouwt een eenvoudige hal aan de achterkant, een soort prefab-loods. Bloemendal maakt eerst een kleine uitbreiding en laat in 1966 architectenbureau Postma een nieuwe hal ontwerpen op de plek waar in 1952 het Overijssels kanaal is gedempt.

In de witte gevel komt links nog een aparte ingang zodat Bloemendal zijn gedeelte van het kantoor kan bereiken.

Terwijl Bureau Bouwwerk uitgebreid de geschiedenis van de overgebleven gebouwen heeft kunnen beschrijven, bleek het zeer lastig het einde van de beide firma's te achterhalen. Waarschijnlijk zijn ze in de jaren negentig uit de Sluisstraat verdwenen. Heemhorst bestaat nog en is tegenwoordig gevestigd in Nieuw Leusen bij Zwolle.

In 2016 zijn er nieuwe ontwikkelingen: in het linkerdeel is een bierbrouwerij gevestigd met de aloude naam Davo (Davo was ooit een grote brouwerij op De Heuvel, waar later Anton Hunink zat).

De beide hallen achter het gebouw zijn gesloopt, evenals de witte villa, maar het overgebleven driedelige pand blijft nu hopelijk behouden.



Bronnen

- Rapport van Bureau Bouwwerk Holten-Utrecht, 2010.
- Ten Hove / Koster, Genealogie Ten Zijthoff, Hilversum, 2011.
- Deventer en haar nijverheid, Deventer 1907 en 1931.
- Catalogus Ten Zijthoff 1932 en Stadsarchief.

Met dank aan de heren Berends, Evers en Lubberding en museum De Laarman.

Colofon

Tekst: Ipe de Graaf
 Fotografie: Theo de Kreek / SAB
 Redactie: Ipe de Graaf, Janleo van de Laar en Sam de Visser
 Vormgeving: Pieter Ellens
 Allison grafische vormgeving
 Drukwerk: Ovimex

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden.
 Nijvertijd is gratis te downloaden op www.sied.nl

FSC staand,
 bovenaan lijnen
 met regel links
 Drukker plaats dit.

ISBN 1388-2759

Donateur

Donateur kan men worden door overmaking van:

€ 15 (of meer) voor particulieren
 € 25 (of meer) voor organisaties
 € 50 (of meer) voor bedrijven
 € 250 (of meer) voor 'Vrienden'
 op bankrekening NL83 INGB 0000 4151 41
 t.n.v. Stichting Industrieel Erfgoed Deventer.
 Adres: Parkweg 3, 7411 SG Deventer.

Vriend van de SIED

De SIED heeft een bijzondere relatie met een aantal donateurs, die we Vriend van de SIED noemen. Voor de Vrienden gelden extra faciliteiten: het logo prominent op de website en vermelding in Nijvertijd.

De Vrienden van de SIED zijn:

Ardagh Groep
 Auping
 Deventer Kring van Werkgevers
 JVZ Ingenieursburo
 PHB Deventer
 Salland Storage
 Schaaap Bliksembeveiliging Ontstoringstechniek
 Schildersbedrijf Wolters bv
 Soils milieuadviesbureau
 Ten Hag Groep
 Witteveen + Bos

STICHTING
**INDUSTRIEEL
 ERFGOED**
 DEVENTER

www.sied.nl